

نماذج من النثر الفارسي في زمن الثورة الدستورية

د.بايش جبارة زيارة

خلاصه

پس از اعلام جنبش مشروطه، نویسندگان ایرانی فرصت مناسب به مبارزه آزاد و تعبیر واضح از قلم یافتند. بیشتر مجلات و روزنامه‌ها و ده‌ها تن از آنها را گسترش در شهرهای ایران یافتند، اما نثر روزنامه نگاری به تنهایی نمی‌تواند ارضای میل آزادی و واعظان کند برای ابراز به برجسته احساسات سیاسی و اجتماعی، و به همین دلیل است به انواع دیگری از نثرها توجه کردند. نقد طنز ادبیات بود و یکی از آنها گرایش به سوی دیگری انواع نثر شد. با ظهور طنز ادبیات جنبش ادبیات طنز ظاهر شد. مشروطه تبدیل شده است توجه. این نثر که در زبان عامیانه می‌نویسد، و منجر به ساخت زبان عادی از طبقات مردمی، به عنوان عبارات‌های مختلف و اصطلاحات در مورد پذیرش مردم و ضرب المثل‌ها، از کجا این روند منجر علامه علی دهخدا و بسیاری از نویسندگان آزادی. دهخدا در روزنامه نوشته شده بود (صور اسرفیل) زاویه نقدی به نثر فارسی زبان ساده و عامیانه مختصر و فصحیح کرد. همچنین بود دم از نوشته‌های او امضا (دخو) و منتشر شده تحت عنوان (چرند و پرند) و بالاخره دهخدا بعزت منتشر شدن ادبیات طنز مقام بالا در یافت کرد آورد پس از آن اقامت ارشد در ادبیات انقلاب مشروطه.

کلمتي کلید: انقلاب مشروطه، روزنامه‌های، مضمون نثر، نثر جمالزاده، محمد تقی بهار

نماذج من النثر الفارسي في زمن الثورة الدستورية

م.د.بايش جبارة زيارة

المستخلص

بعد إعلان الحركة الدستورية، وجدوا الكتاب الإيرانيون الفرصة المناسبة لكي يناضلوا بحرية ووضوح عن طريق القلم. كما ازدادت الجرائد والصحف وانتشرت العشرات منها في المدن الإيرانية، لكن النثر الصحفي لم يستطع لوحده أن يلبي رغبة خطباء الحرية لإبراز مشاعرهم السياسية والاجتماعية، وعلى هذا النحو تم الاتجاه نحو أنواع أخرى من النثر كان النقد الساخر واحداً منها. مع ظهور الحركة الدستورية أصبح الأدب الساخر محطاً للأنظار. هذا النثر الذي يكتب باللغة العامية، ويسهم في بنائه اللغة العادية للطبقات الشعبية المختلفة كما يتداول فيه العبارات والمصطلحات والأمثال المتداولة والمقبولة لدى الناس، حيث قاد هذا التيار العلامة علي

أكبر دهخدا والعديد من الكتاب الاحرار، كان دهخدا يكتب في صحيفة (صور اسرفيل) زويا نقدية بنثر فارسي مبسط وبعبارات عامية موجزة وفصيحة ايضا وكان يذيل كتاباته بتوقيعه (دخو) وينشرها تحت عنوان (چرند وپرند) وقد نال دهخدا بعد ذلك مقاما رفيعا في أدب الثورة الدستورية.

پيشگفتار

نثر این دوره مشروطه را می توان در گونه های نثر داستانی، نثر روزنامه ای، نثر نمای‌شنامه ای نثر تحقیقی یا دانشگاهی به اعتبار اینکه محققان غالباً دانشگاهی بودند، نثر ترجمه ای و نثر انتقادی که به نثر محققانه نزدیکی می شود طبقه بندی کرد. سال های مشروطه به شمار می آیند با مدیریت ملک الشعراى بهار به عرصه ظهور رسیدند. به طور کلی روزنامه نویسی و طنز نگاری در دوران مشروطه با ویژگی هایى چون ساده نویسی، نوگرایی و تجدد خواهی و آزادی طلبی و با هدف تأثیر بر عوام گسترش یافت و یکی از انواع ادبی نثر مشروطه را تشکیل داد. در عصر مشروطه بیشترین رویکرد نویسندهان به رمان های تاریخی بود، چراکه از سویی نوعی باستان گرایی و روحیه ی کاوشگرانه در شناخت هویت گذشته میان آنها حاکم بود و از سوی دیگر، به دلیل اوضاع سیاسی نوشتن رمان تاریخی خطر کمتری در برداشت از این رو اهتمام به نگارش رمان تاریخی و رمان های اجتماعی سطحی در قیاس با کار پر خطر روزنامه نویسی یا نوشتن رمان سیاسی توأم با امنیت تلقی می شد و چنین است که در دوره مورد بحث ما نیز جز تعدادی رمان تاریخی رمان دیگری نوشته نشد. می توان گفت که در این دو دهه نثر فارسی در هر یک از انواع ادبی تا حدودی تشخیص یافت. درون مایه ی نثر نیز که در سال های نزدیک به انقلاب مشروطه آزادی و آزادی خواهی، سنت شکنی و تجدد خواهی بود و در این دوره با لحنی آرامتر ادامه یافت.

نمونه های نثر فارسی در دوره انقلاب مشروطه

در دو دهه اول قرن شمسی حاضر چند نوع ادبی جدید نیز در نثر فارسی سر برآورد: داستان کوتاه، رمان اجتماعی و تحقیقات ادبی محصول این دوره اند. افزون بر این، انواع ادبی عصر مشروطه نیز در نثر این دو دهه توسعه بیشتری یافت و به کمال و جمال نزدیکی شد. ادبیات داستانی به آن دست از آثار ادبی اطلاق می شود که با نثر روایی با روایتی و آفرینش مبتنی خیال⁽¹⁾

1 - دکتر هرمز رحی‌مان، ادبیات معاصر نثر، ادوار نثر فارسی از مشروطیت تا انقلاب اسلامی، تهران 1388 هـ، ص 79.

یا آمیزه ای از واقعیت و خیال نوشته شده باشد و به لحاظ کمی و کیفی و ساخت و موضوع، خود به انواعی چون داستان کوتاه، رمان کوتاه، رمان (داستان طولانی)، قصه، داستانتک (داستان بسیار کوتاه) و طرح نقسیم می شود.

- قصه آن نوع ادبی خلاقه است که از دیرباز رایج بوده و بی‌شتر جنبه ی غیر واقعی دارد قصه ها به تدریج با ما بزرگ شده اند و به تناسب ذهنی ما، پی‌چیدگی و گسترش و غنای بی‌شتر که یافته اند⁽²⁾.

- داستان کوتاه در اروپا تا آخر قرون وسطی و نول به قصه ها و حکایات های کوتاهی گفته می شد که بی‌شتر جنبه ی شوخی و مطایبه داشت. داستان کوتاه به شکل و الگوی امروزی در قرن نوزدهم ظهور کرد. اولین با رادگار آلن پو و گوگول پدران داستان کوتاه به مفهوم امروزی آن هستند. جز این دو از نو آوران داستان کوتاه می توان به گی دومو پاسان، چخوف، جیمز جویسی، کافکا، آ. هنری و همی‌نکه وی اشاره کرد⁽³⁾.

در مقابل داستان کوتاه، داستان بلند یا رمان کوتاه وجود دارد. در وقائع داستان بلند وصلتی است میان داستان کوتاه و رمان که در آن ویژگی های داستان کوتاه یا خصلت های رمان در هم می آمیزد. در داستان بلند نویسنده می کوشد که داستان کوتاه را از فشردگی و اختصار ذاتی خود بیرون آورد و از امکانات رمان در زمینه ی گسترش شخصیت ها و درون مایه و موضوع نیز بهره بگیرد⁽⁴⁾.

- رمان مهمترین و معروف ترین شکل تبلور یافته ی ادبی روزگار ماست که با " دن کی‌شوت" اثر سروانتس اسپانیایی (1537-1616) تولد یافت. رمان روایت منثور داستانی است که نشان دهنده ی تصویری زندگی واقعی، مخصوصا تصویری بحران های عاطفی در پهنه ی زندگی مردان و زنان است⁽⁵⁾.

خصایص نثر در این دوره

اگر در نثر ساده عصر مشروطه، به سبب توجه بی‌شتر به محتوا، خامدستیها و سستی‌های ملاحظه می شود. دوره مورد بحث از آن کاستیها کمتر نشان می توان یافت. از

2 - جمال میر صادقی، ادبیات داستانی، با تصرف و تلخیص: ساره دستاران، ص 180.

3 - دکتر حسین ذوالفقار و غلام رضا عمران، زبان ادبیات فارسی عمومی، تهران، 1385، ص 183-184.

4 - دکتر حسین ذوالفقار و غلام رضا عمران، زبان ادبیات فارسی عمومی، تهران، 1358 هـ، ص 184.

5 - همان مأخذ، ص 184.

طرفی لغات ترکی آنری وقفقازی که در نثر مهاجران ترک زبان دیده می شود، کنار نهاده شد و از سوی دیگر واژه های تازه ای که محصول تمدن جدید است.

در دوره مورد مطالعه، صرف نظر از نویسندهگان معتدل و چری دستنی چون ملک الشعرای بهار و محمد علی فروغی، دو گروه را که یکی اهل افراط و دیگری اهل تفریط بوده است، می توان تشخیص داد⁽⁶⁾.

ادبیات دوره مشروطه، اعم از شعر و نثر، نقش بزرگی در فراز و فرود نهضت مشروطه ایفا کرده است. این ادبیات هم بر مشروطه و مشروطیت تأثیر گذاشت و هم از آن متأثر شد.

نثر فارسی، بویژه نثر داستانی تا دوره قبل تا حدود عمومیت داشت. به طوری که بندرت می توان نویسنده ای (به استثنای دهخدا و هدایت) را از روی مختصات نثری نوشته اش باز شناخت به بیان دیگر، سبک نثر داستان نویسان عصر پیشین دوره ای یا "عمومی" بود، اما در این دوره یا از این دوره به بعد، گویا یکی از دلمشغولی های نویسندهگان دستیابی به "زبان خاص خود" یا "سبک شخصی" بوده است. این تلاش در نثر تعدادی اندک از داستان نویسان نظیر جلال آل احمد و صادق چوبک و ابراهیم گلستان به ثمر می رسد. می گویند "سبک، نام نویسنده را جار می زند" و نثر آل احمد و چوبک واقعا چنین است و نثر دهخدا نیز در چرند و پرندهایش نام دخو را به ذهن احضار می کند⁽⁷⁾.

بارزترین مشخصه نثر این دوره نهایت سادگی و سلاست آن است. بسامد واژه ها و ترکیبات عربی در این عصر باز هم کاهش می یابد تا آنجا که جز واژه های کاملاً آشنا و مأنوس و پذیرفته شده زبان عربی در آن نمی توان سراغ گرفت. حتی نثر محققان و ادب شناسان این سالها، یعنی نسل شاگردان نخستین استادان دانشگاه - مثلا زرین کوب، و خانلری و صفا و محجوب و مصفا (مظاهر) کاملاً ساده و عاری از واژه های درشتناک عربی، اما استوار و پخته است و همین جا بای افزود که شایسته است نو آمدگان عرصه قلم نثر این بزرگان را سرمشق خود سازند⁽⁸⁾.

در این دوره، نوآمدگان چون جلال آل احمد و صادق چوبک و ابراهیم گلستان، وفادار به عنصر "حقیقت ماندنی" می کوشند تا دهان هر یک از افراد داستان را، مناسب و همشأن مقام اجتماعی و طبقه خاص آن به سخن بگشایند. اینجا دیگر "عذرا" با توجه به موقعیت اجتماعی خود، باید

6 - یحیی آری پور، از صبا تا نیمه، ج2، ص335.

7 - دکتر هرمز رحیمی، ادبیات معاصر نثر، ادوار نثر فارسی از مشروطیت تا انقلاب اسلامی، تهران 1388، ص152-153.

8 - دکتر هرمز رحیمی، ادبیات معاصر نثر، ادوار نثر فارسی از مشروطیت تا انقلاب اسلامی، تهران 1388، ص153.

رسمی " سخن بگوید " ای آقا ! ای پسر موسی بن جعفر مراد منو بده. پیش سر وهمسر بی‌شتر از این خجالت‌نده، بکاری کن ای آقا، که من سر و سر انجومی بگیریم و به خونه زندگی به هم بزینم⁽⁹⁾.

اهمیت نثر در انقلاب مشروطه

در ادبیات مشروطه نثر هم همانند شعر شعر و شاید بی‌شتر از آن اهمیت پیدا کرد. پیدا شدن انواع جدید نثر مثل متون ترجمه، داستان، ادبیات روزنامه ای، رمانهای تاریخی و مانند اینها، اهمیت نثر را در این دوره بی‌شتر کرد⁽¹⁰⁾.

ادبیات دوره مشروطه اعم از شعر و نثر، نقش بزرگی در فراز و فرود نهضت مشروطه ایفا کرده است. این ادبیات هم بر مشروطه و مشروطیت تأثیر گذاشت و هم از آن متأثر شد، رنگ و بوی به شدن سیاسی و بعضاً اجتماعی این ادبیات به خوبی در آثار نویسندگان این دوره بازتاب یافته است.

در نیمه دوم این دوره، روی داد فرهنگی (تأسیس دانشکده ادبیات و فرهنگستان ایران) نیز در هدایت نثر فارسی به سوی سلامت، انسجام، پختگی و جلوگیری از بی‌مبالاتی‌های برخی نویسندگان جوان، مخصوصاً از فرنگ بازگشتگان که از قواعد دستور زبان فارسی و موازین و معیارهای نگارش سرباز می زدند، تأثیر بسیار داشت. به دنبال گسترش ترجمه آثار غربی نیز شماری تعبیرهای جدید به نثر فارسی راه یافت که در دوره های قبل سابقه ای ندارد، این تعبیرها محصول "گرده برداری"⁽¹¹⁾.

به طور خلاصه می توان گفت که در این دو دهه نثر فارسی در هر یک از انواع ادبی تا حدودی تشخیص یافت، به بیانی دیگر، هر نوع ادبی با نثر مخصوص به خود نوشته شد.

در مباحث قبل دیدیم که دوره مورد مطالعه ما، دوره فترت ادبی بوده است و در عرصه های رمان، نمای‌شنامه، ترجمه و مخصوصاً روزنامه نویسی، حکومت چونان عاملی بازدارنده، از چاپ و انتشار آثار ارشادی و انتقادی و حرامی ممانعت می کرد: مقاله، شعر، داستان و نمای‌شنامه و حتی برخی

9 - صادق چوبک، خیمه شب بازی، سال 1324، ص 11.

10 - روزنامه اطلاعات 10 مرداد برگرفته از کلیات تاریخ ادبیات فارسی (انتشارات سمت).

11 - دکتر هرمز رحیمی، ادبیات معاصر نثر، ادوار نثر فارسی: از مشروطه تا انقلاب اسلامی، چاپ اول، تهران، 1387، ص 78-

کلمات را " بررسی " و دستکاری می کرد، " مثلاً قدغن شده بود کلمه " کارگرد نوشته شود. باید به جای آن عمله نوشته می شد " (12).

ملک الشعراى بهار می گوید: " دیوان شعرم را به چاپخانه " مجلس دادم که چاپ شود، تا 208 صفحه به طبع رشی، ناگاه از مصدر جلال به شهربانی امر شد که آن را تحت بازرسی قرار دهد. ازین سبب آن اوراق بالتمام ضبط شد و کار به مراجعه و رفت و آمد و بازرسی اداره " سانسور شهربانی کشید و در همین حین حبس پنجاهه و تبعید یکساله پیش آمد " (13).

در این زمینه یل انگیزه مهم دیگر را هم باید در نظر گرفت و آن اینکه با تأسیس دانشکده های ادبیات فارسی و تاریخ و معارف اسلامی و الهیات و معقول و منقول، تهیه و تدوین متون درس به صورت منقح و معتبر اجتناب ناپذیر می نمود، خاصه آنکه در این زمینه اولاً کار نشده بود و متون ادب و تاریخ گذشت به صورت نسخه های خطی در موزه ها و کتابخانه های دیگر نگهداری می شد و عامه مردم به آنها دسترس نداشتند. ثانیاً موارد معدودی هم که به اهتمام مستشرقان منتشر شده بود، خالی از لغزش نبود. بنابراین، در راه پژوهشهای ادبی و احیای مفاخر ملی نه تنها حکومت مانعی ایجاد نمی کرد، بلکه " برای تظاهر به وطن پرستی تحقیق در گذشته و ذکر مفاخر ملی را که موجب سرگرمی ملت بود و او را از توجه به حال و آینده باز " (14).

مضمون نثر در این دوره مشروطه

مهمترین و برجسته ترین مشخصه " محتوایی نثر این سالها اعتراض و افشاگری است. اگر در فضای خفقان آلود دو دهه پیشین، حکومت هیچ گونه انتقاد و اعتراض را بر نمی تافت و چنانکه در بخش قبل دیدیم، شهربانی وقت، حتی در خصوص زمینه و محتوای شعر بخشنامه صادر می کرد! در این دوره اما به برکت همان آزادی قلم و بیان نیم بند وقت، شاعران و نثر نویسان بار دیگر به رسالت اجتماعی خود تا حدودی عمل می کنند (15).

بویژه در نثر داستانی، زندگی حاشیه نشینان، این قربانیان و اخورده و واپس نگاه داشته شده " اسیر خرافات و باورهای بی اساس، برجسته می شود و بعضاً علل و عوامل این قبیل محرومیتها و بد بختیها

12 - یحیی آرین پور، از صبا تا نیما، ج2، ص315.

13 - عبد الرحیم ذاکر حسین، مطبوعات سیاسی ایران در عصر مشروطیت، دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات و چاپ، 26 بهمن، 1384، ص118.

14 - نخستین کنگره نویسندهگان ایران، ص172.

15 - یحیی آرین پور، از نیما تا روزگار ما، ص253.

بازتاب می یابد و البته در مواردی هم، مثلا در آثار ناتورالستی صادق چوبک، صرفا جهل و فقر و فساد نموده می آید و از ارائه عوامل یا راه حل تن می زند⁽¹⁶⁾.

چنانکه در حوادث سال 1327 ش دستور تعطیل مطبوعات، غیر از تعدادی نشریات موافق حاکمیت، صادر می شود و دو باره آزادی قلم چندی در محاق می ماند و تا پایان این دوره نوسانهای را از سر می گذارند تا کودتا به یکباره بساط آزادی اعتراض و انتقاد را بر می چید⁽¹⁷⁾.

روزنامه های و مجلات در دوره مشروطه

روزنامه های و مجلات ایران تاریخیچه^۲ جالب و شیری نی دارد که اگر کسی بخواهد سیر تحول فرهنگی و ادبی ایرانیان را از روز بیداری و مخصوصا پس از دوران آزادی مشروطیت، که بیش از نیم قرن از تاریخ عهد اخیر را در بر می گیرد، مطالعه نماید ناگزیر است به اوراق روزنامه های و مجلات آن زمان مراجعه کند، و اگر یادآوری نمایم که بخصوص در سنین اول مشروطیت به علت پیغامدهای حاد سیاسی کسی به فکر نوشتن کتاب نیفتاده و تراوشهای ذهن نویسندگان ایرانی منحصر در صفحات روزنامه های و مجلات منعکس گردیده است، به اهمیت این مطلب بیشتر پی خواهیم برد⁽¹⁸⁾.

انواع ادبی در نثر دوره مشروطه را بدین شرح می توان طبقه بندی کرد:

1. روزنامه نویسی و طنز نگاری

یکی از پیامدهای مبارک فرهنگی - ادبی انقلاب مشروطه و آزادی نسبی حاصل از آن، تکثر و ترویج روز افزون مطبوعات بود، اعم از روزنامه، مجله و کتاب. پیش از این در خصوص تأسیس چاپخانه و پیدایش مطبوعات و روزنامه نویسان مشهور دهه های قبل از پیروزی مشروطه به اجمال و به اختصار، مطالبی گفته آمد⁽¹⁹⁾.

مندرجات جرید و تلگرافهای عدم رضایت از قاجاریه، که پیاپی از شهرستانها می رسید را برای تغیر رژیم فراهم کرده بود و سردار سپه در گشایش مجلس پنجم عجله داشت تا بتواند موضوع جمهوری را طرح و تا آغاز سال نو پایان دهد. مجلس 38 روز به عید نوروز 1203 مانده افتتاح یافته بود. اما نمایندگان اقلیت، برای اینکه نقشه های سردار سپه را عقیم گذارند، با اعتبار

16 - دکتر هرمز رحیمی، ادبیات معاصر نثر، ادوار نثر فارسی از مشروطیت تا انقلاب اسلامی، تهران 1388 هـ، ص 155.

17 - همان مأخذ، ص 155.

18 - یحیی آرین پور، از نیما تا روزگار ما، تاریخ ادب فارسی معاصر، جلد سوم، انتشارات زوار، تهران، 1374، ص 57.

19 - یحیی آرین پور، از صبا تا نیما، ج 2، ص 21.

نامهء نمایندگان مخالفت می کردند. سردار سپه جانشین اردشیر بابکان و نادر شاه است؛ سردار سپه قائد توانای ملیون موضوع احترام و ستایش طبقات رنجبر و موجد نظام جدید ایران و ذاتا یک نفر مصلح ایراندوست به درجهٔ عبادت است. این شخص نباید برود، و او به قیمت ریختن خونهای زیادی باشد. باید برگردد؛ زیرا ملت ایران او را دوست دارد و چشم بیست و پنج قرن تاریخ گذشته به طرف او متوجه است⁽²⁰⁾.

اما ذکر مجلات این زمان که کما بیش جنبهٔ ادبی داشته اند می پردازیم. مندرجات مجله در دو قسمت است: قسمت عمومی شامل یک رشته مقالات در فن آموزش و پرورش و مسائل مربوط بدان و مطالعات جدیدی که در این امر می شود، و قسمت رسمی عبارت از قوانین فرهنگی، بخشنامه های اداری و آمارهای تعلیماتی و تصمیمات شورای عالی فرهنگ.

2. مجلهٔ تعلیم و تربیت

از سال 1307 تا اسفند 1312 تعطیل بود. علی اصغر حکمت، که خود کفالت وزارت فرهنگ را به عهده داشته، در فروردین سال 1313 دستور انتشار مجدد آن را با همان اسلوب سابق داد و سعی و مراقبت در حسن ادارهٔ آن به نصر الله فلسفی واگذاشت⁽²¹⁾.

3. مجلهٔ پیکار

در سال 1309، یک مجله سری، به نام پیکار انتشار مجلهٔ در آلمان، سر و صدای زیادی در ایران تولید کرد. حکومت ایران هرگز نمی توانست تحمل کند که روزنامهٔ انتقادی شدید و حتی انقلاب، مانند پیکار، به زبان فارسی در خارج از کشور نشر گردد و با وجود مراقبت فوق العاده پلیس، شماره های آن به مقادیر زیاد به ایران برسد⁽²²⁾.

بعضی از نویسندگان نثر در دوره ی مشروطه

1. محمد علی جمالزاده: محمد علی جمالزاده اولین نویسندهء داستان کوتاه فارسی است، مردی فرهنگ قومی خویش توانست با استفاده از تکنیک غربی، داستان نویسی فارسی را بر پایه معیارهای تازه استوار سازد و با این کار، هنر قصه پردازی ایرانی را صقیل دهد و دریخت و قالبی موافق ذوق و حوصله و نیاز زمان، به هموطنانش هدیه کند. جمال زاده عمر دراز و پیش از

20 - شفق سرخ، سال سوم، شماره 228، سه شنبه 19 فروردین 1303.

21 - یحیی آرین پور، از نیما تا روزگار ما، تاریخ ادبی فارسی معاصر، ج3، تهران، 1373، ص64.

22 - روزنامهء دماوند، سال هشتم، شماره 51، 8 اسفند 1326.

هفتاد سال در عرضه داستان نویسی فارسی حضور داشت در این مدت چند اثر تحقیق و چندین اثر داستانی دی‌گر از او به چاپ رسید، اما هیچ‌یک از آنها به آوازه‌ی یکی بود یکی نبود دست‌یافت⁽²³⁾.

نثر جمائزاده: اگر در نثر روزنامه‌ی عصر مشروطه مقام اول از آن دهخدا بود و این نوع نگارش به دست توانای او — کمال و جمال رسید، جمال زاده در نثر داستانی — داستان کوتاه — به این توفیق نائل آمد. جمال زاده، در سالهای نوجوانی، به همراه پدرش سید جمال الدین واعظ اصفهانی، به دفتر روزنامه‌ی صور اسرافیل رفت و آمد می‌کرد و با دهخدا، که از دوستان پدرش بود، دی‌دار داشت بعدی نیست که ساده نویسی و روحیه انتقاد و طنز آوری دهخدا بر ذهن و زبان جمائزاده جوان تأثیر نهاده باشد و این تأثیر در مجموعه‌ی یکی بود یکی نبود، بوی‌زده، در فارسی شکر است⁽²⁴⁾.

2. **دهخدا، نویسنده عصر انقلاب و همکار توانای روزنامه‌ی صور اسرافیل،** در دورانی که مورد بحث است دی‌گر روزنامه نویسی و کوشش در راه آزادی ملول و مأیوس شده و از جهان مبارزه و مجاهده خود را به آغوش سرد و خاموش تحقیق و تتبع انداخته بود و در گوشه کتابخانه خود آثاری شگرف و جاوید مانند امثال و حکم و لغت نامه به وجود می‌آورد. مهمترین تألیف دهخدا لغت نامه است. ولی از همان هنگام که به حال انزوا در خاک بختیاری می‌زیست، اندیشه تألیف یک لغت نامه و همچنین خلاصه تمدن بشری باشد در سر خود می‌پروراند⁽²⁵⁾.

3. **محمد تقی بهار:** بهار در این تغیر سبک خود را بی‌شتر مرهون مقالات رسول زاده نویسنده معروف روزنامه "ایران نو" در صدر مشروطیت که مقالات رسول زاده و هوا داری سیاست و تعصب مسلکی باعث شد که بسبکی بین سبک رسول زاده و بسبکی که خود اختراع کرده بودم شروع بمقاله نویسی کردم تصرفی که خودم در آن کردم داخل نمودن لغات فارسی و ترکیبات شعری بود. در نثر مزبور و با وجود آنکه از نوشتن لغات "ایجاب" و استکمالات و استخلاصات و امثال ذلک خود داری نداشتم و با این عوامل و وسائل شروع بتهیه نثری نمودم که بعدها پس از سه چهار سال سبک رسول زاده را از بین برد و سبک تازه نثر فارسی تر را بوجود آورده⁽²⁶⁾.

آنچه گفته شد راجع به سبک انشای بهار بوده اما از حیث اتقان و استحکام در استدلال و نتیجه‌گیری، ملک الشعراء بهار نویسنده صاحب نظری معروفی نشده و مقالات فراوان سیاسی و اجتماعی او همواره نمی‌توانند از زیر ماده امعان سالم بیرون بیایند. بهار در این رشته مقالات

23 - دکتر هرمز رحیمی، ادبیات معاصر نثر، ادوار نثر فارسی، از مشروطیت تا انقلاب اسلامی، تهران، 1388، ص 81.

24 - همان مأخذ، ص 82.

25 - دکتر محمد معین، مقدمه لغت نامه، تهران، 1337، ص 379.

26 - بهار، دیوان، ج 1، ص ر.

گاهی خود را در میان افکار متضاد و می باززد و فریب و انسجام ظاهری کلمات و تطابق نظر قریب و محاکات می خورد⁽²⁷⁾.

نثر ملک الشعراء بهار نیز در این نوشته غث و سمین دارد. لغات عامیانه در کنار لغات درشتتاکتی چون "قاسیانه" و "فراغتمند" و "تشفی بخش" و "مستهزئانه" (در بخشی که نقل نکردیم) آمده و به آهنگ زبان آسیب رسانده است⁽²⁸⁾.

اثار ادبی نثر در این دوره مشروطه

آثار ادبی نثر این دوره مشروطه تقلیدی از "رمان" ها و یا رساله های سیاسی و مقالات ژورنالیستی غربی است.

منور الفکران ایرانی از "میرزا ابو الحسن خان ایچی" و "میرزا صالح شیرازی" گرفته تا "میرزا ملکم" و "میرزا آقا خان" و "میرزا حبیب اصفهانی" فاقد آشنایی عمیق و اجتهادی با مبادی و مبانی تمدن غربی بوده و یک سره دعوت به تقلید مظاهر و صفات و شؤون عینی و با جلوه های ایدئولوژیکی آن تمدن می نمودند. فارغ از آن که به باطن تفکر و روح و جان خرد ابزار غرب و فلسفه ی مدرن، راهی و رسوخی و یا از آن فهمی و درکی داشته باشند⁽²⁹⁾.

توجه به نحوه زندگی و تمدن اروپاییان، در این مورد برخی به افراط می گراییدند و چنین می اندیشیدند که ایرانی چاره ای ندارد جز آنکه از هر حیث اروپایی شود؛ اما بعضی دیگر به لحاظ دلبستگی شدیدی که به میهن خود و فرهنگ گرانسنگ ایران داشتند نظری طالبوف و حاجی مراغه ای، معتقد بودند که ایرانیان باید با حفظ فرهنگ خودی و احکام اسلام، فنون و صنایع مغرب زمینی را بیاموزند و همچنان "ایرانی" بمانند. طالبوف می نویسد: "بنده محب عالم و بعد از آن محب ایران و بعد از آن محب خاک پاک تبریز هستم، چه کنم حرف دیگر یاد نداد استادم" ⁽³⁰⁾. و "دین حق آن است که عقل آن را قبول نماید و علم او را تصدیق بکند، چنین دین پاک فقط حقیقت اسلام ناساس متین او کلمهء توحید است"⁽³¹⁾. اما در عین حال، در کتاب احمد و آثار دیگر خود،

27 - یحیی آرین پور، از صبا تا نما، ج2، ص445.

28 - همان مأخذ، ص336.

29 - همائی، جلال الدین، تاریخ ادبیات ایران، از قدیمیترین عصر تاریخی تا عصر حاضر، ج2، تبریز، 1308، ص167.

30 - غلامحسین، یوسفی، دیداری با اهل قلم، ج2، ص76.

31 - همان مأخذ، ص90.

تمدن و تجدد و خردورزی و فن آوری غرب را می ستاید. حاجی مراغه ای نیز از ایران به " وطن مقدس " تعبیر می کند و خود را " عاشق وطن " می خواند و از فردوسی به عنوان کسی که " زبان مرده ملت را احیا کرد " یاد می کند و در همان حال آموختن فنون و صنایع غرب را لازم می شمرد و تأکید می ورزد که " شرف در دانستن زبان اروپایی نیست ورنه جاشوهای بوشهر که به غالب زبانهای خارجه متمند بر فرنگی و آبان شرف دارند، افتخار در دانستن علوم و فنون ایشان ازو پاییان است(32).

نتیجه گیری

دوره به نتیجه رسیدن ادبیات است که با تفکرات مشروطه خواهان شروع شد. این دوره، بر آیند تجربه های تمامی ادوار داستان نویسی ایران است. کوششهای نویسندهگان پیشین ثمره می دهد، نیروهای جدیدی در ادبیات به کار می افتند، و پیدایش گرایشهای گوناگون ادبی این دوره را به پر بارترین دوره ادبی معاصر ایران تبدیل می کنند. داستان نویسی در ایران از نظر به کارگیری صناعتهای نوین نگارش به سطحی قابل توجه می رسد از حیث محتوا تنوعی در خور می یابد. نویسندهگان پیشرو می کوشند ضمن حفظ و توسعه ارزشهای ملی، همپای ادبیات جدید جهان گام بردارند. در این سالها شمار داستانهای منتشر شده به اندازه ای است که حتی به دست دادن فهرستی از عناوین از آنها نویسندهگان به صفحات زیادی پر می آید. در یک نگاه کلی به نثر این دوره باید بر این نکته تأکید کرد که تمامی انواع ادبی نثر مشروطه به سمت ساده نویسی، روانی و علوم فهم بودن سوق یافت و آزادی خواهی، سنت شکنی، قانون خواهی، تجدد طلبی توجه به اهمیت و نقش مطبوعات از خصوصیات درونمایه این آثار محسوب می شود.

منابع و مأخذ

- 1 - دکتر هرمز رحیمان، ادبیات معاصر نثر، ادوار نثر فارسی از مشروطیت تا انقلاب اسلامی، تهران 1388 هـ.
- 2 - جمال میر صادقی، ادبیات داستانی، با تصرف و تلخیص: ساره دستاران.
- 3 - دکتر حسین ذو الفقار و غلام رضا عمران، زبان ادبیات فارسی عمومی، تهران، 1385.
- 4 - دکتر حسین ذو الفقار و غلام رضا عمران، زبان ادبیات فارسی عمومی، تهران، 1358 هـ.
- 5 - یحیی آرین پور، از صبا تا نیما، ج2.
- 6 - صادق چوبک، خیمه شب بازی، سال 1324.
- 7 - روزنامه اطلاعات 10 مرداد برگرفته از کلیات تاریخ ادبیات فارسی (انتشارات سمت).

32 - دکتر رحیمی، ادوار نثر فارسی، از مشروطیت تا انقلاب اسلامی، تهران، 1388، ص12.

- 8 - عبد الرحيم ذاکر حسين، مطبوعات سياسی ايران در عصر مشروطيت، دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات و چاپ، 26 بهمن، 1384.
- 9 - نخستين كنگره نويسندگان ايران، تهران، در 4 تير ماه، سال 1325.
- 10 - يحيى آرين پور، از نيمه تا روزگار ما، تاريخ ادب فارسی معاصر، جلد سوم، انتشارات زوار، تهران، 1374.
- 11 - شفق سرخ، سال سوم، شماره 228، سه شنبه 19 فروردین 1303.
- 12 - روزنامه دماوند، سال هشتم، شماره 51، 8 اسفند 1326.
- 13 - دکتر محمد معين، مقدمه لغت نامه، تهران، 1337.
- 14 - بهار، ديوان، ج 1.
- 15 - همائی، جلال الدين، تاريخ ادبيات ايران، از قديمترين عصر تاريخی تا عصر حاضر، ج 2، تبريز، 1308.
- 16 - غلامحسين، يوسفی، دیداری با اهل قلم، ج 2.

Samples of Persian prose in the Constitutional Revolution Time

Inst. Dr. Bayish Jabar Zyara

Abstract

After the announcement of the Constitutional Movement, Iranian writers found the appropriate opportunity to struggle freely and clearly by pen. Hence, journals, newspapers increased and spread of dozens in Iranian cities. However, journalist prose could not alone satisfy the desire of freedom preachers to highlight their political and social feelings, and as such they had employed other types of prose like cynical criticism. With the emergence of the Constitutional Movement cynical Literature became in the public gaze. This prose was written in the Iranian vernacular, and it contributed to building the ordinary language of the various popular classes employs phrases, terminology and proverbs which are acceptable by people. This trend guided the well known scholar Ali-Akbar Dehkhoda and many Liberal writers. Dhkhadda wrote in the newspaper (Photos of Israfil) critical sketches in a simple Farsi prose with slang concise and eloquent words and phrases. He used to conclude his sketches with the signing of his writings (Dhkhoh) (the vernacular form of Dhkhadda) and publish his writings under the title (Jrnd and Bernd). Dhkhadda won a senior position in the literature of the constitutional Revolution.

نېذة عن الناشر :

م.د.بایش جبار زیارة، دكتوراه في الادب الفارسي، ماجستير ادب فارسي، تدريسي في كلية اللغات - قسم اللغة الفارسية، تدریس مادتي مقدمة في الادب الفارسي و الانشاء، لدي بحوث منشورة في كلية اللغات وعدد من المجلات منها مجلات اجنبية، لدي بحوث مقبولة للنشر.

E-Mail: dr.bayish12@gmail.com